

XALQARO BAHOLASH DASTURLARINING O'ZBEKISTON TA'LIM TIZIMIDAGI AHAMIYATI

Isakova Malika Ilyas qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti 3-kurs doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20662277>

Annotatsiya: Mazkur maqolada xalqaro baholash dasturlarining O'zbekiston ta'lim tizimidagi o'rni va ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Xususan, PISA, TIMSS, PIRLS, TALIS kabi xalqaro baholash dasturlarining maqsadi, metodologik asoslari hamda ta'lim sifatini aniqlashdagi imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, O'zbekistonda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, kompetensiyaviy yondashuvni rivojlantirish, o'qituvchilar malakasini oshirish va xalqaro standartlarga mos ta'lim muhitini shakllantirish jarayonlarida mazkur dasturlarning tutgan o'rni ilmiy jihatdan asoslangan. Bundan tashqari, xalqaro baholash natijalarining ta'lim siyosati, o'quv dasturlari va pedagogik faoliyatni takomillashtirishdagi ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: xalqaro baholash dasturlari, PISA, TIMSS, PIRLS, TALIS, ta'lim sifati, kompetensiyaviy yondashuv, funksional savodxonlik, ta'lim tizimi.

O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar zamonaviy ta'lim sifati, inson kapitalini rivojlantirish hamda xalqaro standartlarga mos kadrlar tayyorlash zarurati bilan chambarchas bog'liqdir. Ayniqsa, globallashuv, raqamli transformatsiya va bilimlar iqtisodiyoti sharoitida mamlakatlarning raqobatbardoshligi ko'p jihatdan ta'lim sifati ko'rsatkichlari bilan belgilanmoqda. Shu sababli xalqaro baholash dasturlarida ishtirok etish va ularning natijalarini milliy ta'lim siyosatiga integratsiya qilish bugungi kunda strategik ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekistonda ham mazkur yo'nalishda izchil huquqiy-institutsional asoslar yaratilgan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmonida mamlakatning xalqaro baholash dasturlarida, jumladan, PISA reytingida dunyoning ilg'or davlatlari qatoridan o'rin olish vazifasi belgilangan [1]. Shuningdek, Prezidentning 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108-son Farmonida ta'lim, ilm-fan va innovatsiyalarni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari ko'rsatib berilgan bo'lsa [2], 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasida inson kapitalini rivojlantirish va xalqaro standartlarga mos ta'lim tizimini shakllantirish masalalari alohida ta'kidlangan. Binobarin, xalqaro baholash dasturlarini o'rganish nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot nuqtai nazaridan ham dolzarb ilmiy masala hisoblanadi [3].

Bugungi kunda ta'lim sifatini aniqlash faqatgina o'quvchilarning darslikdagi bilimlarni qay darajada eslab qolganligini tekshirish bilan chegaralanmaydi. Aksincha, zamonaviy pedagogik yondashuvlarga ko'ra, o'quvchi real hayotiy vaziyatlarda bilimni qo'llay olishi, tanqidiy fikrlashi, muammoni hal qilishi, axborotni tahlil qilishi hamda kommunikativ kompetensiyalarni namoyon eta olishi zarur. Aynan shu jihatdan xalqaro baholash dasturlari an'anaviy imtihon tizimidan tubdan farq qiladi. Chunki ular o'quvchilarning funksional savodxonligi, kompetensiyalari va amaliy ko'nikmalarini baholashga yo'naltirilgan [8].

Xalqaro baholash dasturlari orasida PISA, TIMSS, PIRLS, TALIS, EGRA hamda EGMA dasturlari alohida o'rin tutadi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti tomonidan amalga oshiriladigan PISA dasturi 15 yoshli o'quvchilarning o'qish savodxonligi, matematika savodxonligi hamda tabiiy fanlar bo'yicha bilimlarni amaliyotda qo'llash darajasini baholaydi

[5]. Mazkur dastur an'anaviy yodlashga asoslangan ta'lim emas, balki kompetensiyaga asoslangan o'qitish modelini ilgari suradi. TIMSS dasturi esa 4- va 8-sinf o'quvchilarining matematika hamda tabiiy fanlardan tayyorgarlik darajasini o'rganadi. PIRLS dasturi boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnni o'qish va tushunish ko'nikmalarini aniqlashga xizmat qiladi [6]. TALIS dasturida esa o'qituvchilar faoliyati, pedagogik muhit va kasbiy rivojlanish jarayonlari tahlil qilinadi [7].

Mazkur dasturlarning O'zbekiston ta'lim tizimidagi ahamiyati, avvalo, milliy ta'lim sifatini xalqaro mezonlar asosida baholash imkonini yaratishi bilan izohlanadi. Chunki uzoq yillar davomida ko'plab ta'lim tizimlarida ichki baholash natijalari real ta'lim sifati bilan to'liq mos kelmasligi kuzatilgan. O'quvchilarning yuqori baholari har doim ham ularning amaliy kompetensiyalarini aks ettirmaydi. Xalqaro baholash dasturlari esa ta'lim tizimining kuchli va zaif tomonlarini obyektiv ko'rsatib beradi. Shu bois ular siyosiy qarorlar qabul qilish, o'quv dasturlarini takomillashtirish hamda pedagogik strategiyalarni ishlab chiqishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekistonning xalqaro baholash dasturlarida ishtirok etishi milliy o'quv dasturlarini modernizatsiya qilish jarayoniga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Chunki xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, yuqori natijalarga erishgan davlatlarda ta'lim mazmuni kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etiladi. Masalan, Singapur, Finlandiya, Janubiy Koreya va Kanada kabi mamlakatlar o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, izlanishga, muammoli vaziyatlarni hal etishga o'rgatish orqali muvaffaqiyatga erishgan. O'zbekistonda ham keyingi yillarda yangi davlat ta'lim standartlari, kompetensiyaga asoslangan o'quv dasturlari hamda zamonaviy darsliklarni joriy etish jarayonlari aynan xalqaro baholash talablari bilan uzviy bog'liq holda olib borilmoqda [4, 374-378].

Shu bilan birga, xalqaro baholash dasturlari o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishga ham katta turtki bermoqda. Zero, ta'lim sifati, avvalo, pedagog faoliyatining samaradorligi bilan belgilanadi. Agar o'qituvchi zamonaviy metodika, innovatsion texnologiyalar va kompetensiyaviy yondashuvni yetarli darajada egallamagan bo'lsa, xalqaro baholash natijalarida yuqori ko'rsatkichlarga erishish qiyinlashadi. Shu sababli O'zbekistonda o'qituvchilar malakasini oshirish, metodik tayyorgarligini kuchaytirish hamda pedagogik innovatsiyalarni joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Xalqaro baholash dasturlarining yana bir muhim jihati – ta'limdagi hududiy va ijtimoiy tengsizliklarni aniqlash imkoniyatidir. Tadqiqotlar ko'rsatishicha, o'quvchilar natijalariga nafaqat maktab sifati, balki oilaviy muhit, iqtisodiy holat, infratuzilma, axborot resurslariga kirish imkoniyati kabi omillar ham kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, xalqaro baholash natijalari ta'limdagi tenglik va inkluzivlik masalalarini chuqurroq o'rganishga xizmat qiladi. O'zbekistonda shahar va qishloq maktablari, ixtisoslashtirilgan hamda umumta'lim maktablari o'rtasidagi farqlarni kamaytirish bo'yicha olib borilayotgan siyosat ham mazkur yo'nalish bilan bevosita bog'liqdir.

Bundan tashqari, xalqaro baholash dasturlari ta'lim boshqaruvi samaradorligini oshirishda ham muhim vosita hisoblanadi. Chunki zamonaviy boshqaruv faqat statistik hisobotlar yoki rasmiy ko'rsatkichlarga emas, balki empirik dalillarga asoslanishi zarur. Evidence-based policy deb ataluvchi mazkur yondashuv xalqaro baholash natijalaridan strategik qarorlar qabul qilishda foydalanishni nazarda tutadi. Natijada resurslarni samarali

taqsimlash, o'quv dasturlarini qayta ko'rib chiqish, darsliklarni takomillashtirish hamda pedagogik metodlarni yangilash imkoniyati yuzaga keladi.

Shunga qaramasdan, xalqaro baholash dasturlarini joriy etish jarayonida ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, ayrim pedagoglarda mazkur dasturlar mohiyatini yetarli tushunmaslik holatlari uchraydi. Ba'zan xalqaro baholashni oddiy test sinovi sifatida talqin qilish holatlari kuzatiladi. Aslida esa PISA yoki TIMSS kabi dasturlar test markazlashuvi emas, balki tafakkur, tahlil, refleksiya va amaliy kompetensiyalarni baholashga qaratilgan murakkab ilmiy tizim hisoblanadi. Shuningdek, o'quv materiallari, metodik ta'minot, raqamli resurslar hamda o'qituvchilar tayyorgarligi darajasidagi tafovutlar ham muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltirishi mumkin.

Biroq mazkur muammolarni bartaraf etish orqali xalqaro baholash dasturlaridan samarali foydalanish imkoniyati yanada kengayadi. Buning uchun, avvalo, pedagoglarni xalqaro baholash metodologiyasi bo'yicha tizimli tayyorlash, darsliklarni kompetensiyaviy mazmun asosida takomillashtirish, maktablarda innovatsion o'qitish texnologiyalarini keng joriy etish hamda o'quvchilarda tanqidiy va kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish zarur hisoblanadi. Shu bilan birga, ota-onalar, pedagoglar va jamiyat o'rtasida ta'lim sifati madaniyatini shakllantirish ham muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, xalqaro baholash dasturlari O'zbekiston ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ta'lim sifatini xalqaro mezonlar asosida baholash, o'quv dasturlarini takomillashtirish, pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish hamda inson kapitalini mustahkamlashda muhim strategik vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Eng muhimi, mazkur dasturlar ta'limning faqat bilim beruvchi emas, balki shaxsning funksional savodxonligi, mustaqil tafakkuri va hayotiy kompetensiyalarini shakllantiruvchi tizim ekanligini yana bir bor namoyish etmoqda. Binobarin, O'zbekistonning xalqaro baholash dasturlarida faol ishtiroki mamlakat ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish, global ta'lim makonida munosib o'rin egallash hamda raqobatbardosh inson kapitalini shakllantirishning muhim omillaridan biri bo'lib qoladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida".
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108-son Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasi.
4. Eshmonov, G. A. (2025, December). TA'LIMDA XALQARO BAHOLASH DASTURLARI–PISA, PIRLS, TIMSS. In Conferences (Vol. 1, No. 8, pp. 374-378).
5. OECD (2023), PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/53f23881-en>.
6. PIRLS 2021 International Results in Reading. – International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), 2022.
7. TIMSS 2019 International Results in Mathematics and Science. – IEA, 2020.
8. Turdiboyeva, M. (2025). XALQARO BAHOLASH DASTURLARI (PISA, TIMSS) TAJRIBASINING O'ZBEKISTON TA'LIMIGA TA'SIRI. Shokh Articles Library, 1(2).